

ПУБЛИЧНО И ЧАСТНО ВЪТРЕШНО ТЪРСЕНЕ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ

Николай Величков

PUBLIC AND PRIVATE DOMESTIC DEMAND AND ECONOMIC GROWTH IN BULGARIA

Nikolay Velichkov

Abstract

This research aims at studying the public and private domestic demand in Bulgaria, their relative significance, and the contribution of their components to the rate of GDP growth. The obtained results reveal pronounced specificities in public and private domestic demand dynamics and their macroeconomic projections for the 2001-2016 period.

Key words: public domestic demand, private domestic demand, economic growth.

Постановка на емпиричния анализ

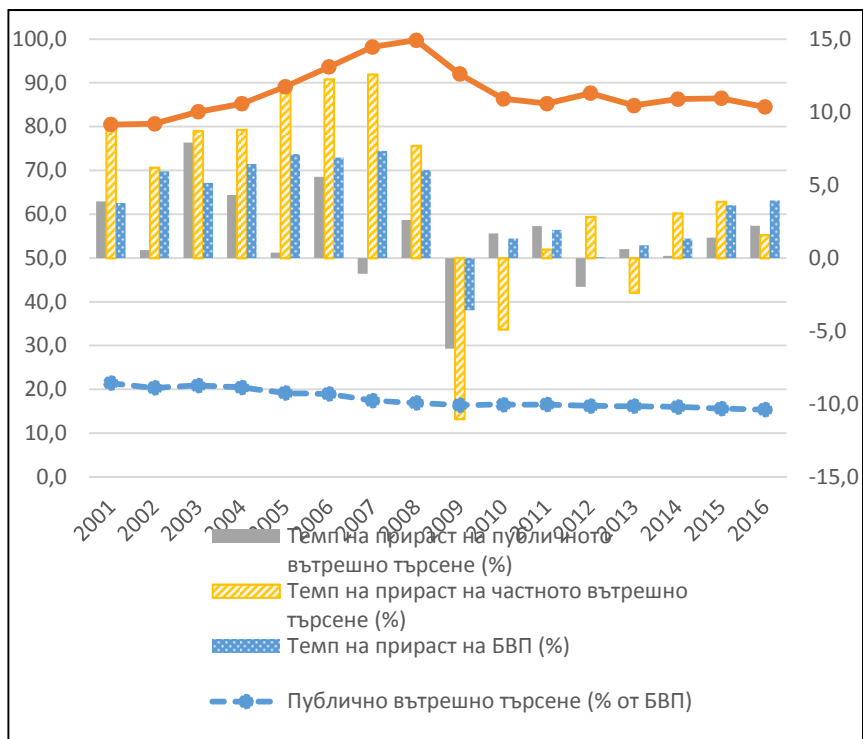
Динамиката на БВП през призмата на неговата разходна структура се представя като детерминирана от измененията в съвкупното търсене, което включва вътрешното и външното търсене. От своя страна вътрешното търсене може да бъде разграничено на публично и частно търсене. В настоящата разработка публичното търсене се разглежда като проекция на поведението на правителственото потребление, което включва колективното потребление и разходите на правителството за индивидуално потребление, а частното търсене като отразяващо динамиките на личното потребление, към което се отнася потреблението на домакинствата и на НТООД, и бруто капиталообразуването.

При така представеното структуриране на вътрешното търсене на публично и частно, следва да се подчертае, че техните общи равнища и динамика, както и промените в отделните им елементи, оказват своеобразно влияние върху макроикономическата актив-

ност като цяло. Във връзка с това целта на доклада е да се анализират измененията в публичното и частното вътрешно търсене в България за периода 2001-2016 г., тяхната относителна значимост и приноса на съставните им компоненти за темпа на прираст на реалния БВП.

Емпирични резултати

Динамиките на публичното и частното вътрешно търсене за периода 2001-2016 г. се характеризират с ясно изразена неравномерност. Частното търсене в реално изражение бележи увеличение през повечето години на изследвания времеви интервал, като единствените изключения са през 2009 г., 2010 г. и 2013 г., когато се регистрира спад съответно с 11%, 4,9% и 2,4% (вж. фиг. 1). Периодът се отличава с нехомогенност по отношение на конкретните темпове на изменение на частното вътрешно търсене. Максимално нарастване на частното търсене от 12,6% е отчетено през 2007 г., като то е 21,1 пъти по-високо от неговото минимално увеличение през 2011 г. Средното увеличение за периода е 4,4%, като след 2008 г. съответните темпове са под тази средна стойност. През 2009 г. частното вътрешно търсене намаляват с 11%, което е първото му понижение в рамките на изследвания времеви интервал. През следващите години се наблюдават както положителни, така и отрицателни темпове, като за периода 2009-2016 г. средният темп на прираст е отрицателен на равнище от 0,8%.

* Данните за темповете на прираст на публичното и частното вътрешно търсене и на БВП (в %) са по дясната скала, а данните за публично-то и частното вътрешно търсене като % от БВП са по лявата скала.

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ.

Фиг. 1. Публично и частно вътрешно търсене (в % от БВП) и темпове на прираст на реалното публично и частно търсене и реалния БВП (в %), 2001 – 2016 г.

През преобладаващата част от периода възходящите изменения на частното вътрешно търсене са съпроводени с увеличаване на неговия относителен дял в БВП, който варира между 80,5% и 99,7% от brutния продукт. Причината за това е в изпреварващия ръст на частното търсене спрямо увеличението на БВП. Последното е показателно за ограничаване на ефекта на частното вътрешно търсене върху макроикономическата активност като цяло, което е свързано с динамиката на вноса и наличието на ефект на изтласкване.

Що се отнася до съставните компоненти на частното вътрешно търсене, през разглеждания период по-големи амплитуди в темповете на прираст са присъщи на брутните инвестиции, като разликата между максималната и минималната им стойност е 46,9 процентни пункта, което е около 2,7 пъти по-високо от отклонението при личното потребление (вж. табл.1). Най-значителен ръст на бруто капиталобразуването е отчетен през 2005 г., 2006 г. и 2008 г., като през 2008 г. инвестициите достигат и най-високата си стойност като процент от БВП. При личното потребление пиковото увеличение е през 2007 г. – с 12,6%, когато е регистрирано и максимално нарастване на частното вътрешно търсене.

За времето след 2008 г. за брутните инвестиции са присъщи, както възходящи, така и низходящи изменения, като последните имат доминираща роля. Най-силно намаляване на бруто капиталобразуването – с 22,9%, е отчетено през 2009 г., когато е регистрирано и единственото за периода намаление на реалния брутен продукт с 3,6%. През същата година понижението се отнася и за личното потребление, но то е с около 5 пъти по-малко от намаляването на инвестициите.

Таблица 1

**Темпове на прираст на компонентите на реалното
Публично и частно вътрешно търсене (в %), 2001-2016 г.**

Година	Частно вътрешно търсене		Публично вътрешно търсене	
	Лично потребление	Бруто капиталобразуване	Индивидуално потребление на правителството	Колективно потребление
2001	7,7	13,5	11,4	-3,3
2002	5,8	7,3	2,2	-1,2
2003	6,4	15,1	8,0	7,8
2004	9,4	7,1	-0,6	9,9
2005	7,5	24,0	-5,4	6,3
2006	8,6	20,6	6,8	4,4
2007	12,6	12,5	-0,1	-2,0

2008	3,4	16,6	12,9	-7,2
2009	-4,5	-22,9	-9,1	-2,8
2010	1,4	-19,1	-2,9	6,7
2011	2,0	-3,3	3,4	1,0
2012	3,0	2,3	-3,5	-0,5
2013	-2,5	-2,1	-0,2	1,4
2014	2,7	4,1	1,1	-0,8
2015	4,5	2,1	-0,2	2,9
2016	3,5	-4,4	1,8	2,6

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ.

Публичното вътрешно търсене се отличава с по-малка изменчивост във времето в сравнение с частното търсене. Правителственото потребление нараства най-силно през 2003 г., а най-голяма понижение е отчетено през 2009 г. Отклонението между посочените пикови стойности в темпа на изменение на публичното търсене е 14,1 процентни пункта.

По отношение на зависимостта между темповете на прираст на публичното вътрешно търсене и на реалния БВП, изследвания времеви период се характеризира предимно с по-ниско нарастване на правителственото потребление в сравнение с нарастването на брутния продукт, което кореспондира и с намаляване на неговия дял в БВП. Най-голяма разлика между темповете на прираст на правителственото потребление и реалния БВП от 8,4 процентни пункта е отчетена през 2007 г., докато през всички останали години разминаването е по-малко в абсолютно изражение. Обстоятелството, че тази година се характеризира с най-силно нарастване на БВП, е показателно за това, че фискалната политика има определена антициклична насоченост. През следващите години са регистрирани както възходящи, така и низходящи изменения на публичното търсене, като най-висок спад е налице през 2009 г. Посоченото намаление възлиза на 6,2%. Като се има предвид, че това намаление се съчетава с отрицателен прираст на БВП, може да се отбележи, че дискреционната правителствена политика не съдейства за ограничаване на икономическия спад.

В рамките на изследвания интервал е регистрирано приблизително еднакво средно нарастване при колективното потребление и при индивидуалното потребление на правителството. Подобно сходство е отчетено и по отношение на средното значение на техните тегла в БВП. В същото време колективното потребление показва по-слаба изменчивост във времето, като несъответствието между минимума и максимума при неговия темп на изменение е 17,1 процентни пункта, докато при индивидуалното потребление на правителството е с около 4,9 процентни пункта по-високо.

Оценяването на влиянието на публичното и частното вътрешно търсене и съставните им компоненти върху макроикономическата активност става чрез пресмятане на техните приноси в динамиката на реалния БВП (вж. табл.2). През анализирания времеви период средният принос както на публичното, така и на частното вътрешно търсене за ръста на брутния продукт е положителен. Приносът на частното търсене възлиза на 3,72 процентни пункта, докато приносът на публичното търсене е около 12,4 пъти по-нисък. Най-силно положително влияние върху ръста на БВП от страна на частното вътрешно търсене има през 2005 г., 2006 г. и 2007 г. – над 10 процентни пункта.

Таблица 2

**Принос на компонентите на публичното и частното
вътрешно търсене в темпа на прираст на реалния БВП
(в процентни пункта), 2001-2016 г.**

Година	Частно вътрешно търсене	Частно търсене		Публич- но вът- решно търсене	Индив. потребл. на пра- вит.	Колек- тивно потребле- ние
		Лично потребле- ние	Бруто капита- лообра- зуване			
2001	7,00	4,41	2,59	0,83	1,19	-0,36
2002	4,99	3,46	1,53	0,12	0,24	-0,12
2003	7,02	3,80	3,22	1,61	0,86	0,75
2004	7,33	5,67	1,66	0,90	-0,07	0,97
2005	10,24	4,60	5,64	0,08	-0,56	0,64

2006	10,93	5,33	5,60	1,07	0,62	0,45
2007	11,77	7,95	3,83	-0,20	-0,01	-0,20
2008	7,56	2,22	5,34	0,46	1,10	-0,65
2009	-11,01	-2,92	-8,09	-1,05	-0,82	-0,22
2010	-4,52	0,89	-5,40	0,28	-0,25	0,52
2011	0,51	1,25	-0,74	0,36	0,28	0,08
2012	2,40	1,91	0,50	-0,33	-0,29	-0,04
2013	-2,08	-1,62	-0,46	0,10	-0,02	0,11
2014	2,61	1,74	0,86	0,02	0,09	-0,06
2015	3,33	2,87	0,46	0,22	-0,01	0,24
2016	1,36	2,30	-0,94	0,35	0,14	0,21

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ.

За всички години от интервала 2001-2008 г. приносът на частното и публичното вътрешно търсене е положителен, като единственото изключение е през 2007 г. при публичното търсене. Следва да се отбележи, че в рамките на този подпериод средният принос на частното вътрешно търсене значително превишава регистрирания темп на прираст на реалния БВП. Това потвърждава още веднъж направената по-горе констатация за наличието на ефекти на изтласкване по линия на външната търговия на стимулиращото влияние от страна на частното вътрешно търсене върху икономическия растеж.

Що се отнася до отделните компоненти на частното вътрешно търсене, доминираща роля върху възходящите изменения в реалния БВП има личното потребление, като средният му принос е 4,68 процентни пункта, докато средният принос на брутните инвестиции е 3,68 процентни пункта. По отношение на съставните елементи на публичното търсене, водещо значение имат разходите на правителството за индивидуално потребление, чиито принос за динамиката на брутният продукт е около 2,3 пъти по-голям от приноса на разходите за колективно потребление. Като цяло сумарният положителен ефект на индивидуалното и колективното потребление на правителството върху темпа на икономически растеж е значително по-нисък от стимулиращия ефект както на личното потребление, така и на бруто капиталобразуването.

За подпериода 2009-2016 г. средният принос на частното вътрешно търсене в динамиката на реалния БВП е отрицателен. В същото време отрицателно значение се регистрира и при средния принос на публичното търсене. Най-силен негативен ефект на частното и публичното вътрешно търсене върху ръста на БВП е отчетен през 2009 г., като той възлиза съответно на -11,01 процентни пункта и -1,05 процентни пункта. Това е показателно, че отрицателната роля на личното потребление и инвестициите за измененията в брутния продукт се допълва и от дестимулиращо въздействие от страна на правителствените разходи, което обаче е значително по-слабо. Посочената динамика на публичното търсене свидетелства, че разходната фискална политика не съдейства за преодоляване на рецесияния спад на БВП, а се характеризира с процикличност. През разглежданата година отрицателен принос имат както разходите на правителството за индивидуално потребление, така и колективното потребление, като конкретните стойности на този принос са съответно -0,82 процентни пункта и -0,22 процентни пункта. През следващите години на интервала приносите на колективното и индивидуалното потребление на правителството приемат както положителни, така и отрицателни стойности, което води до потвърждение на извода за отсъствие на ясно изразена насоченост на фискалната политика.

Заклучение

Въз основа на осъществения анализ може да се направи заключението за наличие на своеобразия в динамиките на публичното и частното вътрешно търсене и техните макроикономически проекции в България за периода 2001-2016 г. На частното вътрешно търсене са присъщи по-силно изразени вариации в отчетените темпове на прираст, като по-силна изменчивост има бруто капиталотообразуването в сравнение с изменчивостта при личното потребление. Личното потребление има доминираща роля за възходящите изменения в реалния БВП, докато инвестициите са от второстепенно значение. Наред с това се наблюдава и ограничаване на ефектите на частното вътрешно търсене върху икономическия растеж, което е обусловено от промените във външната търговия.

Динамиката на публичното търсене се характеризира предимно с по-ниски темпове на прираст в сравнение с нарастването на брутния продукт, което кореспондира и с намаляване на неговия дял в БВП. Приносът му в регистрираните темпове на икономически растеж е значително по-нисък в абсолютно изражение в сравнение с приноса на частното вътрешно търсене. В същото време промените в публичното търсене са показателни за липсата на ясно изразена насоченост на фискалната политика, което има най-силно проявление по време на рецесионния спад на БВП, когато този спад се допълва и от дестимулиращото влияние от страна на правителствените разходи.

За контакти:

Гл. ас. д-р Николай Величков,
Университет за национално и световно стопанство (УНСС),
катедра „Икономикс“, e-mail: nn_velichkov@unwe.bg